

سخن سردبیر

به بهانه یکصدمین سالگشت نگارش «مفاتیح الجنان»

محدثان امامیه از همان سده‌های نخست هجری به تدوین ادعیه مأثور، زیارات، اذکار و حرزهای معصومان روی آوردند. شماری از این آثار در عصر معصومان تألیف شد و برخی نیز به رؤیت ائمه علیهم‌السلام رسید و تأیید آنها را نیز به دنبال داشت. در عصر حاضر نیز محدث بزرگوار جناب شیخ عباس قمی (۱۲۹۴-۱۳۵۹ ش) با تألیف کتاب مفاتیح الجنان و گزینش ادعیه، اذکار و زیارات از منابع معتبر، فصل جدیدی را در تألیفات کتب ادعیه رقم زد. شیخ عباس قمی، یکصد سال قبل، کتاب مفاتیح الجنان را در دهم ذی‌القعده سال ۱۳۴۴ ق در شب میلاد حضرت ثامن الائمه علیه‌السلام به اتمام رساند.

به پاس تلاش آن محدث ارجمند، به همت جمعی از فرهنگیان دغدغه‌مند، ستاد بزرگداشت یکصدمین سالگشت تألیف کتاب مفاتیح الجنان تشکیل و دانشگاه قرآن و حدیث امور علمی این همایش را عهده دار شد. رهاورد این همایش سیصدوسی‌وپنج نوشتار و مقاله بود که بیست‌ویک مقاله برتر در کتاب «مفاتیح نامه» منتشر شد.^۱ این همایش بهانه ای شد تا سرمقاله این شماره «حدیث حوزه» به پاسداشت تلاش خاتم‌المحدثین اختصاص یابد.

به جرأت می‌توان گفت در سده اخیر کتاب مفاتیح الجنان فراگیرترین، جریان‌سازترین و مشهورترین کتاب دعای امامیه است. این کتاب یکصد سال است که در میان شیعیان همراه با قرآن در خانه‌ها و مساجد پناهگاه روحی مردم است. گوناگونی محتوا، قلم روان بهره‌برداری محدث قمی از منابع معتبر، احتیاط در نقل روایات، پایبندی به ضوابط محدثان و دقت در گزینش ادعیه و زیارات از مهمترین عوامل شهرت و مرجعیت این کتاب صدساله است. با مروری بر کل کتاب می‌توان دریافت نویسنده دارای یک روش ابتکاری ویژه در نقل ادعیه و زیارات همراه با مدل اختصاصی در اعتبار سنجی روایات در این حوزه است. هدف نویسنده از این شیوه آن است که خواننده با اطمینان به محتوای کتاب عمل کند و به صدور ادعیه و زیارات اعتماد کند. در ابتدای سده چهاردهم قمری، نشر کتاب جدید «مفتاح الجنان» استقبال مومنان را به دنبال داشت و از سوی دیگر از رونق دو کتاب متداول پیشین - تحفة الزائر و زاد المعاد - کاست.^۲ برتری این کتاب بر کتابهای مجلسی، را می‌توان در ادغام ادعیه، اعمال و زیارات کتابهای قبلی

۱. جمعی از نویسندگان. تهران: انتشارات راه دان، ۱۴۰۲، ص ۳۲۸.

۲. آقا بزرگ تهرانی گردآورنده کتاب مفتاح الجنان را ناشناس می‌داند ولی بنا بر نقل سید یحیی امام جمعه مشهد، مولف کتاب را شیخ اسد الله تهرانی حائری (م ۱۳۳۳ ق) معرفی می‌کند. او از شاگردان شیخ انصاری بود و عمر طولانی داشت و یکصد و بیست سال زندگی کرد. آقا بزرگ تهرانی درباره ضعف کتاب و نسخه‌های مختلف آن می‌نویسد: «مفتاح الجنان، فی الادعیه و الاعمال المتعلقة بالایام و الشهور و الزیارات و بعض الاوراد و الختومات و قد طبع مرارا عیدیه و لا يعرف جامعه الا انه اورد فیه بعض ما لم

در یک مجلد، نثر جدید، اختصار گویی و ساختار متمایز آن دانست. افزون بر این مفتاح الجنان ادعیه جدید و زیبایی در بر داشت که برای مخاطبان جذاب می‌نمود و پیش از این در تراش معتبر وجود نداشت. ساختار مفتاح برخلاف دو کتاب قبلی فاقد باب بندی است اما ترتیب مطالب بدین شرح است؛ یازده سوره مبارکه قرآن، تعقیبات نمازها، دعای روزها، دعا‌های مشهور (کمیل، مشلول، عشرات، جوشن کبیر و...)، فضیلت و اعمال ماه‌های رجب، شعبان، رمضان و ذیحجه، آداب عید نوروز، بیان زیارات ائمه و آداب اماکن مقدس. در حواشی این کتاب نیز پاره‌ای از ادعیه (دعای استخاره، دعای طلب اولاد و زن، دعای حُبّی و...) و شماری از احکام شرعی آمده است.

شیخ عباس قمی با نگاهی نقادانه بر مفتاح الجنان سعی کرد تا دعا‌های مستند آن کتاب را ذکر کند و متون فاقد سند را حذف و همچنین پاره‌ای از دعاها و زیارات معتبره را نیز بر آن بیفزاید. از این رو نویسنده، دعاها و زیاراتی چون «دعای دوازده امام خواجه نصیر، دعای صنمی قریش، دعای قاموس، دعای حُبّی، طرق ختم سوره‌های قرآن، بعضی از زیارتنامه‌ها مانند زیارت مفعجه و...» را که در کتاب مفتاح الجنان بود، را فاقد سند می‌دانست و در «مفاتیح الجنان» حذف کرد.

این شجاعت محدث قمی در پالایش متون نا معتبر و یا ضعیف، بسیار ستودنی است و چه بسا همین امر نیز در مانایی کتاب مفاتیح الجنان اثر گذار بوده است.

به نظر می‌رسد ضرورت دارد تا دانشیان علوم وحیانی و پژوهشگران خبره - و نه افراد کم‌بهره از دانش - در حوزه مطالب نقلی با تاسی از خاتم‌المحدثین در نقد و بررسی برخی از مشهورات بی‌سند در قالب مقاله و نوشتار پژوهشی قلم‌زنند تا ثمرات شیرین درخت استوار و تنومند آموزه‌های اسلامی از شائبه‌ها و متون بی‌اساس پیراسته شود.

مهدی غلامعلی

یظهر مستند بل بعض ما لیس له مستند قطعا و قد تعرض له شیخنا النوری فی اللولو و المرجان و نسخه مختلفه بالزیاده و النقصان من مباشری طبعه و قال السید یحیی امام الجماعه بمشهد الرضا(علیه السلام) ان مولفه هو الشیخ اسدالله الطهرانی الحائری المتوفی بمشهد الرضا سنه ۱۳۳۳هـ.ق و کان من اصحاب العلامه الانصاری معمر ابا لفا للعمر الطبیعی المائنه و العشرین و فی الرضویه انه البروجردی المعروف بالصدوق من اهل المنبر (الذریعه الی تصانیف الشیعه، ج ۲۶، ص ۲۰۹).